አዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ትምህርት ቢሮ
BIIROO BARNOOTA BULCHINSA MAGAALAA FINFINNEE
ADDIS ABABA CITY ADMINISTRATION EDUCATION BUREAU

አማርኛ

እንደ መጀመሪያ ቋንቋ
የተማሪ መጽሐፍ

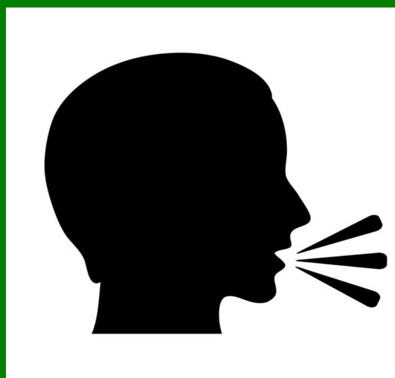

፫ኛ ክፍል

አማርኛ

እንደ መጀመሪያ ቋንቋ

የተማሪ መጽሐፍ

፰ (8ኛ) ክፍል

የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ትምህርት ቢሮ

አዘጋጆች፡-

ልዑል በቃሉ ዘሪሁን

ንግሥት ኪዳኔ አሰጋኸኝ

ዳግማዊት ዋጋዬ ካሳዬ

ገምጋሚና አርታኢዎች፡-

መስፍን ደፈረሱ ወልደመድህን

ትንቢት ግርማ ኃይሉ

ፋሲል ብዙነህ በቀለ

ጥራት ተቆጣጣሪና ገምጋሚ፡-

ፍሬሕይወት አሠፋ ከበደ

አስተባባሪ፡-

ጌታቸው ታለማ አጥናፉ

አቀማመጥ እና ስዕል፡- እንጦጦ ፖሊ ቴክኒክ ኮሌጅ (TMS)

© የመጽሐፉ ህጋዊ ቅጂ ባለቤት 2014 ዓ.ም የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ትምህርት ቢሮ ነው፡፡

ምስጋና

ይህን የትምህርት መጽሐፍ ከዝግጅት ጀምሮ በከተማችን በሚያስተምሩ መምህራን እንዲዘጋጅ በማድረግ፣ አስፈላጊውን በጀት በማስፈቀድ እንዲሁም በጥብቅ ዲስፕሊን እንዲመራ ላደረጉት ከፍተኛ ሙያዊና አስተዳደራዊ ድጋፍ ላደረጉት ለትምህርት ቢሮ ኃላፊ አቶ ዘላለም ሙላቱ፣
እንዲሁም የዝግጅቱ ስራ ቁልፍ ስራ መሆኑን ተረድተው ትኩረት በመስጠት በሚያጋጥሙ ችግሮች መፍትሄ በመስጠት፣ የአፈጻጸም ሂደቱን በመከታተል፣ በመገምገም ሁሌም ከጎናችን ለነበሩ የትምህርት ቢሮ የማኔጅመንት አባላት የስርዓተ ትምህርት ዘርፍ ምክትል ቢሮ ኃላፊ አቶ አድማሱ ደቻሳ፣ የትምህርት ቴክኖሎጂ ዘርፍ ምክትል ቢሮ ኃላፊ አቶ ዳኛው ገብሩ፣ የመምህራን ልማት ዘርፍ ምክትል ቢሮ ኃላፊ አቶ ሳምሶን መለሰ፣ ለትምህርት ቢሮ ኃላፊ አማካሪ ወ/ሮ አበበች ነጋሽ፣ ለትምህርት ቢሮ ጽ/ቤት ኃላፊ አቶ ሲሳይ እንዳለ፣ ለቴክኒክ አማካሪ አቶ ደስታ መርሻ ላበረከቱት አስተዋጽኦ ምስጋና ይገባቸዋል፡፡

በመጨረሻም መጽሐፉ ተጀምሮ እስኪጠናቀቅ ድረስየትምህርት ቤት ርዕሰ መምህራን ለአዘጋጅ መምህራን ከዚህ በላይ ስራ የለም በማለት ፍቃድ በመስጠትና የሞራል ድጋፍ ስላደረጋችሁም ምስጋናችን እናቀርባለን፡፡

ማውጫ

ይዘት ገፅ

መግቢያ --iv

ምዕራፍ አንድ፡- የሥራ ሥነ ምግባር------------------------------1

ምዕራፍ ሁለት፡- ባህላዊ ቅርስ------------------------------------14

ምዕራፍ ሦስት፡- ሰብዓዊ እሴቶች---------------------------------29

ምዕራፍ አራት፡- አጭር ልቦለድ------------------------------------47

ምዕራፍ አምስት፡- ሥነ-ሕዝብ---65

ምዕራፍ ስድስት፡- በረሃማነት---80

ምዕራፍ ሰባት፡- የሕፃናት ጉልበት ብዝበዛ------------------------95

ምዕራፍ ስምንት፡- ሰላም---111

ምዕራፍ ዘጠኝ፡- የአየር ንብረት----------------------------------128

ምዕራፍ አሥር፡- ተውኔት---144

ዋቢ ጽሁፎች---162

አባሪ

መግቢያ

ይህ መጽሐፍ አማርኛን በመጀመሪያ ቋንቋነት የሚማሩ የ8ኛ ክፍል ተማሪዎች በቋንቋዉ በብቃት ማዳመጥ፣ መናገር፣ ማንበብና መጻፍ እንዲችሉ፤ የቃላትና የሰዋስው ዕውቀት እንዲያገኙ ለማድረግ የተዘጋጀ የሥርዓተ ትምህርት አካል ነው፡፡ ከዚህ በተጨማሪም መጽሐፉ ለዚህ የክፍል ደረጃ ሥርዓተ ትምህርትና ለሚሰጠው የትምህርት ይዘት መረጃ ይሰጣል፡፡ ከዚህም በላይ ተማሪዎችና ወላጆች በትምህርት ቤት የተከናወኑ ተግባራትን ለማስቀጠልና ይበልጥ ለማዳበር በጋራ እንዲሠሩ ያስችላቸዋል፡፡

መሠረታዊ መርሆዎች

- ተማሪዎች በማህበረሰብ ሕይወት ውስጥ አስፈላጊ ስለሆኑ የማዳመጥ ይዘቶችና ርዕሰ ጉዳዮች ይማራሉ፡፡
- ለነዚህ የማዳመጥ ይዘቶችና ርዕሰ ጉዳዮች የተጻፉ ምንባቦችን ካዳመጡ በኋላ፣ በእነሱ ላይ በመመስረት ይናገራሉ፡፡
- በቀጣይም በማሕበረሰቡ ውስጥ አስፈላጊ ስለሆኑ የምንባብ ይዘቶችና ርዕሰ ጉዳዮች የሚማሩ ሲሆን የተጻፉ ምንባቦችን ካነበቡ በኋላ፣ በዕነሱ ላይ በመመስረት ጽሑፍ ይጽፋሉ፡፡
- አራቱን ክሂሎች ከላይ በተቀመጠው መሰረት ከተማሩ በኋላ በክፍል አምስትና ስድስት የቀረቡትን የቃላትና የሰዋስው ትምህርቶች በየምዕራፉ በተገለጸው ዓላማ መሰረት ይማራሉ፡፡
- ተማሪዎች በግላቸው ብቻ ሳይሆን አብረዋቸው ከሚማሩ ጓደኞቻቸው እውቀትን ይቀስማሉ፡፡

በቤት ውስጥ ከቤተሰብ ጋር መማር

ተማሪዎች በትምህርት ቤት የሚቀስሟቸውና በቤታቸው ከወላጆቻቸው ጋር የሚሠሯቸው በርካታ ትምህርታዊ ተግባራት አሉ፡፡ ከእነዚህ በርካታ ተግባራት ቢያንስ የተወሰኑትን ከወላጆቻቸው ጋር በጋራ እንዲሠሩ ይጠበቃል፡፡

፩. የየእለቱን ትምህርት ይዘት በተመለከተ ከቴሌቪዥን፣ ከሬዲዮ ወይም ከድረ ገጽ ስለርዕሰ ጉዳዩ ማዳመጥ ወይም መመልከት ይኖርባቸውል፡፡

፪. ልጆች የተሰጣቸውን የቤት ሥራ ሲሠሩ፣ የሚከብዳቸው ጥያቄ ካለ እና ወላጆቻቸው የሚያቁት ከሆነ መጠየቅ ይኖርባቸማል፤ወላጆችም ለልጆች የሚቅጠይቁትን መረዳትና ማገዝ ይኖርባቸዋል፡፡

፫. ወላጆች የሳምንቱን ወይም የዕለቱን የምንባብ ይዘት ወይም ርዕሰ ጉዳይ ልጆቻችሁን በመጠየቅ ተረዱ፡፡ በትምህርት ቤት ያነበቧቸውን ምንባቦች በጋራ አንብቡ፡፡ ይህንንም ልጆች ወይም ወላጆች ለብቻ ወይም በየተራ በማንበብ ልትተገብሩት ትችላላችሁ፡፡

፬. ልጆቻችሁን የተለያዩ ጥያቄዎችን በመጠየቅ ስለምንባቡ ተወያዩ፤

፭. ስለርዕሰ ጉዳዩ የሚያወሱ ሌሎች ጽሑፎችን ከመጻሕፍት፣ ከጋዜጦች ወይም ከመጽሔቶች ፈልጋችሁ አንብቡ፡፡

፯. ልጆች ራሳቸውን ችለው በግላቸው እንዲያነቡ አበረታቱ፤ ከዚያም ስላነበቡት ጉዳይ ተወያዩ።

፰. ልጆች በክፍል ውስጥ ምን ምን እንደተማሩ ደብተራቸውን በጋራ ተመልከቱ፤ ስለምን እንደተማሩና ምን እንደተሰማቸው የተለያዩ ዓይነት ጥያቄዎች በማንሳት ተወያዩ።

፱. የመጻፍ ችሎታቸውን ለማዳበር የተማሯቸውን ዝርዝር ክሂሎች በመረዳት ምን እንደተማሩ ለማወቅ የሚከተሉትን ዓይነት ጥያቄዎች ልጆቹን ጠይቋቸው። ለምሳሌ፡- የቃላቱ ፊደላት በተገቢ ሁኔታ ተጽፈዋል/ ተሰድረዋል/ ወይ? በዓረፍተ ነገሮች ውስጥ/ መካከል/ ያሉት ሥርዓተነጥቦች (አራት ነጥብ፣ ነጠላ ሰረዝ፣ ድርብ ሰረዝና የመሳሰሉት) በተገቢ ቦታቸው ገብተዋል ወይ? ወዘተ.

፲. ልጆች አጫጭር ደብዳቤዎች (ለምሳሌ፡- ለቤተሰብ አባላት ወይም ለጓደኞች) እንዲጽፉ ወይም በዕለቱ ወይም በሳምንቱ ስለተከሰቱ ጉዳዮች ወይም ስለአንድ ጉዳይ ያላቸውን አስተያየት ወዘተ. እንዲጽፉ የማድረግ ልምድ ሊኖራችሁ ይገባል።

ምዕራፍ አንድ

የሥራ ሥነምግባር

ከምዕራፉ የሚጠበቁ ውጤቶች፣ ይህንን ምዕራፍ ተምራችሁ ከጨረሳችሁ በኋላ፡-

- በጥሞና አዳምጣችሁ በተነገረበት ዐውድ መሰረት ትመልሳላችሁ፤
- የስራ ሥነ ምግባርን ጽንሰ ሃሳብ ትገልፃላችሁ፤
- አዳዲስ ሀሳቦችን አካታችሁ ጽሁፍ ትፅፋላችሁ፤
- ቃላትን በተለያየ አውድ ውስጥ ትጠቀማላችሁ፤
- የቋንቋውን ትክክለኛ የሰዋሰው አወቃቀር ትጠቀማላችሁ፡፡

ክፍል አንድ፡- ማዳመጥ

ሰው ለሥራ

ቅድመ ማዳመጥ

ሀ. ስራ ለሰው በሚል ርዕስ ስር ምን ምን ጉዳዮች የሚነሱ ይመስላችኋል?

ለ. የስራ ሥነ ምግባራትን ዘርዝሩ፡፡

ሐ. ከዚህ በታች ያለውን ሥዕል በማየት የተረዳችሁትን ሀሳብ ግለፁ፡፡

አዳምጦ መረዳት

ተግባር፡-

የሚከተሉትን ጥያቄዎች ባዳመጣችሁት ምንባብ መሰረት በቃላችሁ መልሱ፡፡

፩. ንፁህ አዕምሮ ያለው ሰው ዛሬ ላይ የሰራውን ስህተት ነገ ላይ አይደግመውም ማለት ምን ማለት ነው?

፪. «ሰው የተፈጠረው በስራና ለስራ ነው» የሚለውን አባባል አብራርታችሁ ተናገሩ፡፡

፫. አንድ ሰው ስራው ስኬታማ እንዲሆን ምን አይነት የግል ምርጫዎችና ውሳኔዎች ሊኖሩት ይገባል?

፬. ስራን በዕውቀት ላይ ተመስርቶ መስራትና ስራን መውደድ ምን ምን ጠቀሜታዎች እንዳሏቸው ዘርዝሩ፡፡

፭. ስራ መስራት እንዴት ራስን፣ ቤተሰብን፣ ሀገርንና ዓለምን እንደሚቀይር አብራሩ፡፡

ክፍል ሁለት፡- መናገር

ተግባር፡-

ከዚህ በታች በቀረቡላችሁ ጥያቄዎች ላይ ተወያይታችሁ በተወካያችሁ አማካኝነት ለክፍል ጓደኞቻችሁ በቃል አቅርቡ፡፡

፩. ተማሪዎች ስታድጉ በምን ዓይነት የሙያ መስክ ላይ መሰማራት ትፈልጋላችሁ? ለምን?

፪. የመረጣችሁት ሙያ ምን ዓይነት የስራ ስነምግባር የሚጠይቅ ይመስላችኋል? እንዴትና በምን ዓይነት ሁኔታስ ልትወጡት አሰባችሁ?

፫. ጠንካራ የስራ ባህል ምን ምን ጉዳዮችን የሚያካትት ይመስላችኋል?

ክፍል ሶስት፡- ንባብ

የአውራምባ ማህበረሰብና መገለጫው

ቅድመ ንባብ ጥያቄዎች

፩. ጠንካራ የስራ ሥነምግባር መገለጫዎች ምን ይመስላችኋል?

፪. ስዕሉን በመመልከት የአውራምባ ማህበረሰብ ምን ዓይነት የስራ ባህል ያለው ይመስላችኋል?

የአውራምባ ማሕበረሰብና መገለጫው

በኢትዮጵያ የእኩልነት፣ የመከባበር፣ የመደማመጥና የመቻቻል ተምሳሌት የሆነው የአውራምባ ማህበረሰብ በዙምራ ኑሩ አማካኝነት በ1964 ዓ.ም የተመሰረተ ሲሆን በሥራና ሰርቶ በማደግ ብቻ የሚያምንና ለዘላቂ ሕይወቱ መለወጥም ጠንክሮ የሚሰራ ነው፡፡ አቶ ዙምራ ከፆታ ክፍፍል የፀዳና ጠንካራ የስራ ሥነምግባር ያለው ማህበረሰብ ለመፍጠር የነበራቸውን ምኞት እውን ለማድረግና አዲሱን አስተሳሰባቸውን የሚጋራ ሰው ለማግኘትም ቆላ መውረድ፣ ደጋ መውጣት፣ ከማህበረሰቡ ጋር መጋጨትና መገለል ግድ በመሆኑ በቤተሰቦቻቸውና በአካባቢው ነዋሪ ህብረተሰብ ሳይቀር እንደ አፈንጋጭ ወይም እንደ ዕብድ ይቆጠሩ ነበር፡፡ ድካምና ልፋቱ ሳይበግራቸው ገና በጨቅላነት ዕድሜያቸው ወሎን፣ጐንደርንና ጐጃምን በማካለል ሀሳባቸውን የሚቀበል ሰው ፍለጋ ሌት ተቀን ባትለዋል፡፡

- እስካሁን ካነበባችሁት ሀሳብ በመነሳት አቶ ዙምራ የገጠማቸውን ውጣ ውረድ ስትመለከቱ ምን ተሰማችሁ?
- በቀሪው የፅሁፍ ክፍልስ የአቶ ዙምራ አስተሳሰብ እውን የሚሆን ይመስላችኋል?

ለአሥራ ሰባት ዓመታት መውጣት መውረዱ ቀጥሎ የኋላ ኋላ ልፋትና ድካማቸው መና ባለመቅረቱ ፎገራ ወረዳ ውስጥ ጥቂት

ነተከታዮችን ከጉናቸው ማሰለፍ ቻሉ። እናም ዙምራ የተመኙትና የናፈቁትን ብሎም በልጅነት እድሜያቸው ብዙ የደከሙለትና እጅግ ከፍተኛ የሆነ መስዋዕትነትም የከፈሉለት አስተሳሰብና የሚከተሉት ፍልስፍና ተቀባይነት በማግኘቱ መተሳሰሪያውን ፍቅር ሕይወቱን ሥራ ያደረገ ማህበረሰብ በይፋ ተመሠረተ።

የአውራምባ ማህበረሰብ አባላት የስራ ባህል ከሌላው ሕብረተሰብ በብዙ መልኩ እንዲለዩ ያደርጋቸዋል። ማሕበረሰቡ በአስተሳሰብና በእምነት ፍጹም ለየት ያለ በመሆኑ እምነቱን ፍቅር፣ ሐይማኖቱን ደግሞ ሥራ ያደረገ እስኪመስል ድረስ የሚንቀሳቀስ መሆኑ ብቻ ሣይሆን ይህ ሥራ የሴት ይህ ደግሞ የወንድ የሚባል የሥራ ክፍፍልንም ሆነ ልዩነትን አይቀበልም። ሴቶች ጠምደው ያርሣሉ፤ ሽማ ይሠራሉ፤ በአጠቃላይም በተለምዶ የወንድ ሥራ ተብሎ በሚታወቀው ማንኛውም ዓይነት እንቅስቃሴ ውስጥ ሁሉ በእኩልነት ይሣተፋሉ። ወንዶች ደግሞ እንጀራ ይጋግራሉ፤ ወጥ ይሠራሉ፤ ጥጥ ይፈትላሉ ወዘተ. ብቻ ስራን ሳይንቁና ወደ ሌላ ሳይገፉ በኩራት ይሰሩታል እንጅ ይኸ የሴት ስራ ነው በማለት ሀፍረት ብሎ ነገር አይስተዋልባቸውም።

ስለሆነም አውራምባዎች ሥራ ያሉትንና ለህይወታቸው ጠቃሚ ነው ብለው የሚያምኑበትን ሁሉ ተግባብተው ይሠሩታል፤ ሁሉም የማህበረሰቡ አባላት ከድህነትና ኋላ ቀርነት መላቀቅ የሚቻለው በሥራና በስራ ብቻ እንጅ ቁጭ ብሎ ከሰማይ መና እንዲወርድለት በመጸለይ እንዳልሆነ በጽናት ያምናሉ። እናም ኑሮአቸውን ለማሻሻል ሌት ተቀን ተግተው ይሠራሉ፤ ለለውጥና ለሥራ ማነቆ የሆኑ ኋላቀር አስተሣሰቦችን በጽናት እንጅ ጊዜ ሰጥተው በጭራሽ ለማስታመም አይሞክሩም ብቻ ሳይሆን ለማደናቀፍ ለሚሞክሩ ስራ ፈቶች ጊዜና ቦታ መድበው ሀሳባቸውን እንዲያደናቅፉባቸው ዕድል አይሰጧቸውም።

በእርግጥም የአውራምባ ማህበረሰብ መተሳሰሪያ ገመዱን ፍቅር የለውጥ መሳሪያውን ደግሞ ሥራ እንዲሁም እምነቱንም በፈጣሪ አድርጎ ከአራት አሥርት ዓመታት በላይ በጽናት ዘልቋል፡፡ መላ የማህበረሰቡ አባላትም እርስ በርስ ከመዋደድና ከመከባበር አልፈው ድህነትን በሥራና በሥራ ብቻ በማሸነፍ ኑሯቸውን ለመለወጥ ሌት ተቀን ተግተው መንቀሳቀስን የሕይወታቸው አካል አድርገውታል፡ ሥራን ይወዳሉ ወይም ያፈቅራሉ ማለት ብቻ የአውራምባዎችን ጠንካራ የስራ ባህል ለመግለጽ በቂ ቃል ሊሆን አይችልም፤ ምክንያቱም ያመልኩታልና፡፡ ይህም ሆኖ ሲሠሩ ያያቸው የአገሬው ሰው በመደመምና በመደነቅ ጭምር ለምን ይህን ያህል ሥራን እንደሚያፈቅሩና እስከማምለክም ድረስ መዝለቃቸውን ሲጠይቃቸው ምኑን ሠራነው! ገና ምኑ ተያዘና ድህነት ከላያችን ላይ ሙሉ ለሙሉ እስከሚወገድ ድረስ ጠንክረን እንሰራለን የሚል እፁብ ድንቅ የሚያሰኝ መልስ ይሰጡታል፡፡

(በሲሳይ መንግስቴ፣ 2006 ዓ.ም ለባህልና ቱሪዝም ኢንስቲቲዩት የፓናል ውይይት የቀረበ ጥናታዊ ፅሁፍ፣ መጠነኛ ለውጥ ተደርጎ የተወሰደ)

አንብቦ መረዳት

ተግባር አንድ፡-

ምንባቡን በሚገባ በማንበብ የሚከተሉት ጥያቄዎች ትክክል ከሆኑ «እውነት» ስህተት ከሆኑ ደግሞ «ሐሰት» በማለት መልሱ፡፡

፩. ዙምራ ኑሩ የተመኙትን ማህበረሰብ መፍጠር ችለዋል፡፡

፪. የአውራምባ ማህበረሰብ የስራ ባህል፣ የአኗኗር ዘይቤና የሚከተሉት ፍልስፍና ከሌላው የተለየ አይደለም፡፡

፫. የአውራምባ ማህበረሰብ አስተሳሰብ ከኢትዮጵያ አልፎ በዓለም አቀፍ ደረጃ ተቀባይነትን አግኝቷል፡፡

፬. ዙምራ በቤተሰቦቻቸውም ሆነ በአካባቢው ነዋሪ ሕብረተሰብ ዘንድ እንደ አፈንጋጭ ወይም እንደ እብድ ይቆጠሩ ነበር፡፡

፭. ምንባቡ በሶስት አንቀፆች የተደራጀ ነው፡፡

ተግባር ሁለት፡-

ለሚከተሉት ጥያቄዎች ከተሰጡት አማራጮች መካከል በምንባቡ መሰረት ተስማሚውን መልስ ምረጡ፡፡

፩. በ1964 ዓ.ም በተወሰኑ የህብረተሰብ ክፍሎች ዘንድ ተቀባይነትን በማግኘቱ መተሳሰሪያውን ፍቅር ህይወቱንም ስራ በማድረግ የተመሰረተው ማህበረሰብ የቱ ነው?

ሀ. የአዊ ማህበረሰብ　　ለ. የአውራምባ ማህበረሰብ

ሐ. አንፌሎ ማህበረሰብ　　መ. የሳሆ ማህበረሰብ

፪. የምንባቡ አጠቃላይ ሀሳብ ምንድን ነው?

ሀ. የአቶ ዙምራን የህይወት ታሪክ መተረክ

ለ. የአውራምባ ማህበረሰብን ፆታዊ አድልዎ ማመልከት

ሐ. የአውራምባ ማህበረሰብን የስራ ባህል ማስቀኘት

መ. ሁሉም መልስ ይሆናል፡፡

፫. ከሚከተሉት አንዱ የአውራምባ ማህበረሰብ ወንዶች የሚሰሩት ስራ አይደለም፡፡

ሀ. የእንጀራ መጋገር　　ለ. ወጥ መስራት

ሐ. ጥጥ መፍተል　　መ. መልስ የለም

፬. በምንባቡ ውስጥ የተገለፀው ማህበረሰብ መተሳሰሪያ ገመዱ ፍቅር መሆኑን የሚያስገነዝበው ስንተኛው አንቀፅ ነው

ሀ. አምስተኛው　　ለ. ሁለተኛው

ሐ. ሶስተኛው　　መ. አራተኛው

፫. የአውራምባ ማህበረሰብ አባላት ከድህነትና ከኋላቀርነት መላቀቅ የሚቻለው በምንድን ነው? ብለው ያምናሉ።

ሀ. በስራ ለ. በመለመን

ሐ. በእምነት መ.በመፀለይ

፬. አውራምባዎች ሁልጊዜ ጠንክረው በመስራት ከላያቸው ላይ ሙሉ ለሙሉ ለማስወገድ የሚመኙት የስልጣኔያቸው ተግዳሮት ምንድን ነው?

ሀ. ሀሜት ለ. ደካማ የስራ ባህል

ሐ. ድህነት መ. ኋላቀርነት

ክፍል አራት፡- ጽሕፈት

ተግባር አንድ፡-

የሚከተሉት ዓረፍተ ነገሮች ቅደም ተከተል በማስተካከል አንቀፅ ፃፉ።

ሀ. ሰዎች አቅደውም ይሁን ሳያቅዱ ከስራ ተለይተው አያውቁም።

ለ. «ይህን አቀብይኝ፣ ያንን ዝጋው፣ ውሃ ስጠኝ ወዘተ» ሲባል ስራ ተጀምሯል ማለት ነው።

ሐ. ስራ ከዕለት ተዕለት ህይወት ጋር የተቆራኘ ነው።

መ. ሰዎች ስራ የሚጀምሩት ምንነቱን ሳይረዱት ገና በህፃንነት ዕድሜያቸው ነው።

ሠ. በዕለት ከዕለት የሚያከናውኗቸው እንደ መመገብ፣ መራመድ የግልና የአካባቢ ንፅህና መጠበቅ የመሳሰሉት ተግባራት ህይወት በሥራ የተጠመደች መሆኗን ያመለክታሉ።

ተግባር ሁለት፡-

ከዚህ በታች የቀረበውን ጅምር አንቀፅ ሀሳብ ተረድታችሁ በራሳችሁ አገላለፅ አሟልታችሁ ፃፉ፡፡

ዕለቱ ሰኞ ጠዋት ነው፡፡ ከምንኖርበት ገጠራማ ክፍል ከተማ ለገበያ ተልኬ በሄድኩበት ነው ወሬውን የሰማሁት፡፡ የታዘዝኩትን ገዝቼ ከጨረስኩ በኋላ ወደቤቴ ገሰገስኩ፡፡ እስናቀችን ከሩቅ አየኋት፡፡ ምንም እንኳ ወላጆቿ በዝቅተኛ ኑሮ ውስጥ ሆነው የፈለገችውን ባያሟሉላትም አስራ ሁለት አመት አብረን ስንማር አንድም ቀን አንደኛ ደረጃዋን ለቃ አታውቅም፡፡ ጠርቼ በእጄ ምልክት ሰጠኋት፡፡ እየሮጠች መጣችና ሰላምታ ሰጠችኝ፡፡ በናፍቆት ስንጠብቅ የነበረው ውጤት መውጣቱን አበሰርኳት፡፡የመደንገጥ ስሜት ፊቷ ላይ ይታይ ነበር፡፡ ተያይዘን ሩጫችንን ወደ ትምህርት ቤት ቀጠልን....

ክፍል አምስት፡-ቃላት

የቃላት ዓውዳዊ ፍቺ

አንድ ቃል በተለያዩ አውዶች ውስጥ ሲገኝ የሚኖረው ፍች እንደየአገባቡ ይለያያል፡፡ የአንድ ቃል ትክክለኛ ፍች የሚታወቀው በዓረፍተ ነገር ውስጥ ገብቶ ከሌሎች ቃላት ጋር በመሆን መልዕክት ሲያስተላልፍ ነው፡፡ ለምሳሌ፡- «አገልግል» የሚለውን ቃል ወስደን በተለያዩ ዓረፍተ ነገሮች ውስጥ ያለውን አውዳዊ ፍቺ እንመልከት፡

1. እናቴ ከባህርዳር አገልግል ላከችልኝ፡፡

   ፍቺ፡- ምግብ መያዣ

2. ወታደሩ ሀገርህን አገልግል ተባለ፡፡

   ፍቺ፡- እርዳ፣ አግዝ ከላይ ማየት እንደሚቻለው «አገልግል» የሚለው ቃል በሁለቱ አረፍተ ነገሮች ውስጥ የተለያዩ ፍቺዎችን ይዟል፡፡

ተግባር አንድ፡-

ከዚህ በታች ለቀረቡት ቃላት በምንባቡ መሰረት አውዳዊ ፍቺ ስጡ

ሀ. ባተሌ

ለ. ማነቆ

ሐ. መጎናፀፍ

መ. መና

ሠ. ማስላሰል

ረ እውን

ተግባር ሁለት፡-

ክፍል ሶስት በቀረበው ምንባብ መሰረት በ «ሀ» አምድ ለተሰጡት ቃላትና ሐረጋት ተመሳሳያቸውን በ«ለ»ረድፍ ካሉት በመምረጥ አዛምዱ፡፡

«ሀ»	«ለ»
፩. መባከን	ሀ. መሰናክል
፪. እፀብ ድንቅ	ለ. ልጅነት
፫. መደመም	ሐ. መልፋት
፬. ማጋበስ	መ. መሰብሰብ
፭. ጉብዝና	ሠ. ወጣ ያለ
፮. አረጋዊ	ረ. መደነቅ
፯. አፈንጋጭ	ሰ. አስገራሚ
፰. እንቅፋት	ሸ. ወጣትነት
	ቀ. የእድሜ ባለፀጋ

ክፍል ስድስት፡- ሰዋስው

የቋንቋ መዋቅር

- የቋንቋ መዋቅር፡- ድምፅ ከድምፅ ጋር ተቀናጅቶ ቃልን፣ ቃል ከቃል ጋር ተገጣጥሞ ሐረግን፣ ሐረግ ከሀረግ ጋር ተዋቅሮ ዓረፍተ ነገርን፣ ዓረፍተ ነገር ከዓረፍተ ነገር ጋር ተቀናጅቶ አንቀፅን፣ አንቀፆች ደግሞ በቢጋር ስርዓት ባለው መንገድ ተቀናጅተው ድርሰት የሚፈጥሩበትን ስርዓት የሚያመለክት ጥበብ ነው፡፡ የማንኛውም ቋንቋ መዋቅር መሰረቱ ደግሞ ድምፅ ነው፡፡
- አንድ የቋንቋ መዋቅር እርስ በርሱም ሆነ ከሌላ የቋንቋ መዋቅር ጋር ተቀናጅቶ አዲስ መዋቅር ሲፈጥር ስርዓት ባለው መልኩ መሆን ይኖርበታል እንጂ የተደረደሩ ድምፆች ሁሉ ቃላትን፣ ቃላትም ሀረጋትን ወዘተ. ይፈጥራሉ ማለት አይደለም፡፡

ለምሳሌ፡- /ብ-ኤ-ት/ የሚሉት ድምፆች በስርዓት ስለተቀናጁ «ቤት» የሚል ትርጉም አዘል ቃል ሰጥተውናል፡፡ ነገር ግን /ት-ብ-ኤ/ አይነት የድምፆች ቅደም ተከተል ቢኖር ምንም እንኳ ፊደሎቹ ተመሳሳይ ቢሆኑም «ትቤ» የሚል ትርጉም አልባ ነው የምናገኘው፡፡ ሌሎች መዋቅሮችም እንዲሁ ስርዓታዊ ቅንጅታቸውን ካልጠበቁ የትርጉም ልዩነት ያመጣሉ ወይም ደግሞ ትርጉም አልባ ይሆናሉ፡፡

ተግባር፡-

የቋንቋውን ተገቢ መዋቅር ጠብቃችሁ “የመምህርነትን የስራ ስነምግባር” በተመለከተ አጭር ድርሰት ፃፉ፡፡

ማጠቃለያ

በዚህ ምዕራፍ አውዳዊ ፍቺ ማለት ቃላት በተለያዩ ዓ.ነገሮች ውስጥ ሲገቡ የሚያስገኙት ፍቺ እንደሆነና የቃላት ትክክለኛ ትርጓሜ የሚታወቀው በዓ.ነገር ውስጥ ገብተው አውድን መሰረት አድርገን ስንፈታቸው እንደሆነ ተመልክተናል፡፡

በመጨረሻም የቋንቋ መዋቅር መሰረቱ ድምፅ እንደሆነና ድምፆች ተቀናጅተው ቃላትን፣ ቃላት ተቀናጅተው ሐረግን፣ሐረጋትም ተቀናጅተው ዓ.ነገርን ወዘተ. እንደሚያስገኙ እና ሲቀናጁ ግን የቋንቋን ስርዓት መሰረት ባደረገ መልኩ መሆን እንደሚኖርበት ለመረዳት ችለናል፡፡

የክለሳ ጥያቄዎች

ተግባር፡-

የሚከተሉትን ቃላትና ሐረጋት በተስማሚው ዓረፍተነገር ውስጥ በማስገባት ዓረፍተ ነገሩን የተሟላ አድርጉ፡፡

የስራ እድል	ፍቅር	የስራ ባህል
ለማስተጓጎል	ስራ	ድህነት

1. ከ---------------------- መውጫ መሳሪያው ስራና ስራ ብቻ ነው፡፡
2. ሰዎች የራሳቸውን ኑሮ እንዲያሻሽ ከተፈለገ------------------------ መፈጠር ይኖርበታል፡፡
3. ዓላማችንን -------------------------ጥረት ለሚያደርጉ ሰዎች ጆሮ መስጠት ተገቢ አይደለም፡፡
4. ለሁሉም ነገር ማሰሪያ ገመዱ---------------------ነው፡፡
5. ጠንካራ ---------------------------ያለው ማህበረሰብ ምንጊዜም ቢሆን ለድህነት እጅ አይሰጥም፡፡

ምዕራፍ ሁለት

ባሕላዊ ቅርስ

ከምዕራፉ የሚጠበቁ ውጤቶች፡ ተማሪዎች ይህንን ምዕራፍ ተምራችሁ ከጨረሳችሁ በኋላ፡-

- የሌሎችን ሀሳብ በጥሞና ታዳምጣላችሁ፤
- የባህላዊ ቅርስን ምንነት ታብራራላችሁ፤
- የተለያዩ የቅኔ አፈታት ዘዴዎችን ተጠቅማችሁ ቅኔዎችን ትፈታላችሁ፤
- አዳዲስ ቃላትን በተለያየ አገባብ ውስጥ ትጠቀማላችሁ፤

ክፍል አንድ፡- ማዳመጥ

ቅርሶች በኢትዮጵያ

ቅድመ ማዳመጥ

ሀ. በሀገራችን ከሚገኙ የሚዳሰሱና የማይዳሰሱ ቅርሶች ውስጥ የምታውቋቸውን ተናገሩ፡፡

ለ. ከዘረዘራችኋቸው ቅርሶች ውስጥ በዩኔስኮ የባህል፣ የትምህርትና የሳይንስ ማዕከል የተመዘገቡት የትኞቹ ይመስሏችኋል?

አዳምጦ መረዳት

ተግባር አንድ፡-

የሚከተሉትን ጥያቄዎች ባዳመጣችሁት ምንባብ መሰረት ትክክል ከሆኑ “እውነት” ስህተት ከሆኑ ደግሞ “ሐሰት” በማለት መልሱ፡፡

፩. የጦርነት ጊዜ ሽለላዎች በቅርስነት ለመመዝገብ የሚያስችላቸውን መስፈርት ሊያሟሉ አይችሉም፡፡
፪. ቅርሶች ከምንጭ አንፃር ተፈጥሯዊና ሰው ሰራሽ ተብለው በሁለት ይከፈላሉ፡፡
፫. የጢያ ትክል ድንጋይ በዩኔስኮ ከተመዘገቡ ቅርሶች መካከል አንዱ ነው፡፡
፬. የቀድሞ አባቶቻችንና እናቶቻችን ሰርተው እና ተጠቅመውበት ያለፉት ሀብት ቅርስ ሊሆን አይችልም፡፡
፭. በዩኔስኮ ከተመዘገቡ የስነ-ፅሁፍ ቅርሶች መካከል ስምንቱ የብራና ላይ ፅሁፎች ናቸው፡፡

ተግባር ሁለት፡-

ለሚከተሉት ጥያቄዎች የተነበበላችሁን የማዳመጥ ምንባብ መሰረት በማድረግ ትክክለኛውን መልስ ምረጡ፡፡

፩.-----------------------------የህዝቦች ማንነት የሚገለፅበትና የረጅም ዘመን ባህላቸውንና ታሪካቸውን እንዲገነዘቡ የሚረዳ ቁሳዊና መንፈሳዊ ሀብት ነው፡፡

ሀ. ውርስ ለ. ስጦታ ሐ. ቅርስ መ. ኑዛዜ

፪. የተባበሩት መንግስታት የሳይንስና የባህል ማዕከል በዓለም ቅርስነት ከመዘገባቸው ቅርሶች መካከል ከፍተኛውን ቁጥር የያዘችው አፍሪካዊት ሀገር ማን ናት?

ሀ. ሱዳን ለ. ኢትዮጵያ ሐ. ኡጋንዳ መ. ታንዛንያ

፫. ከሚከተሉት ውስጥ የማይዳሰስ ባህላዊ ቅርስ ተብሎ በዩኔስኮ የተመዘገበው የትኛው ነው?

ሀ. የመስቀል በአል ለ. የገዳ ስርዓት ሐ. ፍቼጨምበላላ

መ. ሁሉም

፬. ከኢትዮጵያ በዩኔስኮ የተመዘገቡ እና በብራና ላይ የተፃፉ የስነ ፅሁፍ ቅርሶች ስንት ናቸው?

ሀ. ስምንት ለ. ዘጠኝ

ሐ. ሰባት መ. አስራሁለት

፭. በዩኔስኮ የቅርስ መዝገብ የሚዳሰሱ ቅርሶች ተብለው ከተመዘገቡ የኢትዮጵያ ቅርሶች ውስጥ የማይካተተው የትኛው ነው?

ሀ. አክሱም ለ. ላሊበላ ሐ. የጀጎል ግንብ

መ. መልስ አልተሰጠም

፮. ከሚከተሉት አንዱ በዩኔስኮ ከተመዘገቡ የስነ-ፅሁፍ ቅርሶች ውስጥ አይመደብም።

ሀ. አፄቴዎድሮስ ለእንግሊዟ ንግሥት የፃፉት ደብዳቤ

ለ. ቀዳማዊ ኃይስላሴ ለአሜሪካው ፕሬዘዳንት የፃፉት ደብዳቤ

ሐ. ዳግማዊ አፄ ምንሊክ ለሞስኮው ንጉሥ የፃፉት ደብዳቡ

መ. ንጉሥ ሳህለሥላሴ ለእንግሊዟ ንግሥት የፃፉት ደብዳቤ

ክፍል ሁለት፡- መናገር

ተግባር፡-

ከዚህ በታች በቀረቡላችሁ ጥያቄዎች ላይ ተወያይታችሁ በተወካያችሁ አማካኝነት ለክፍል ጓደኞቻችሁ በቃል አቅርቡ።

፩. ባህላዊ ቅርስ ማለት ምን ማለት ነው?

፪. በባህላዊ ቅርስ ውስጥ የሚካተቱት ሀገር በቀል ቅርሶች ምን ምን ይመስሏችኋል?

፫. ቅርስን የመጠበቅ ሀላፊነት ያለበት ማን ይመስላችኋል? ለምን?

፬. በኢትዮጵያ ቅርስን ባህላዊና ዘመናዊ ብሎ የመመደብ ስልጣን ያለው አካል ማን ነው?

✓ ባህላዊና ዘመናዊ ብሎ ለመፈረጅስ መስፈርቱ ምን ይመስላችኋል?
(በአካባቢያችሁ ካለ የባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት በመጠየቅ መልሱን ለክፍል ጓደኞቻችሁ አቅርቡ።

ክፍል ሶስት፡- ንባብ

ቡሄና ቃላዊ ግጥሞቹ

ቅድመ ንባብ ጥያቄዎች

፩. በቡሄ ጊዜ ግንባር ቀደም ተዋናዮች እነማን ይመስሏችኋል?

፪. በቡሔ ጌዜ የሚደረደሩ ቃላዊ ግጥሞችን እያነሳችሁ ተወያዩ።

፫. በድሮ ጊዜ እና አሁን በሚደረደሩ የቡሄ ቃላዊ ግጥሞች ላይ ልዩነት የሚኖር ይመስላችኋል? ለምን? በማስረጃ ለማሳየት ሞክሩ።

ቡሄና ቃላዊ ግጥሞቹ

ቡሄ ከባዱ የክረምት ወራት ዝናቡ፣ ብርዱና ደመናው ተወግዶ የብርሃን ወገግታ ሲታይ የሚከበር በዓል ነው:: ሰማይ ከጭጋጋማነት ተላቆ ወደ ብሩህነት ይሸጋገራልና ሳይጠያየቅ የቆየው ዘመድ አዝማድ ወደነበረው ማህበራዊ ህይወቱ የሚመለስበት ጊዜም ነው:: በዚህም ሆያ ሆዬ...ሆ... በማለት የእንኳን አደረሳችሁ መልዕክታቸውን የሚያስተላልፉ ልጆች ከቤተሰቦቻቸው ፈቃድ አግኝተው በየቤቱ እየተዘዋወሩ ይጨፍራሉ:: በዓሉ በየዓመቱ ነሐሴ 13 ቀን ጅራፍ በማጮህ፤ ችቦ በማብራት፤ ሙል ሙል ዳቦ በማዘጋጀትና በልጆች ጭፈራ ይከበራል:: የቡሄ በዓል ከሌሎች በዓላት በፊት የሚከበርና የሌሎች በዓላት መነሻ በመሆንም ያገለግላል:: ቀዳሚና የበዓላት መነሻ መሆኑም በሥነ-ቃል አማካኝነት እንዲህ ይገለፃል::

የበዓል መነሻ ቡሄ ነውና በጋራ እናክብረው ሰብሰብ በሉና:: በዓሉ በተለያዩ ክልሎች በተለያየ ስያሜ ይከበራል:: ለምሳሌ:- በኦሮሚያ ክልል «ሑኬ»፣ በአማራ ክልልና በአዲስ አበባ ደግሞ ደብረታቦር ወይም ቡሄ በመባል ይታወቃል:: በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስትያን ደግሞ የክርስቶስ መገለጥ ቀን ተብሎ ይጠራል:: በቡሄ በዓል ጊዜ ቀድሞ ይደረደሩ የነበሩት ቃላዊ ግጥሞች በአሁኑ ሰዓት በተለይም በከተማዎች አካባቢ ቅርፃቸውን ከመቀየራቸውም ባሻገር የትርጉም ለውጥም ይስተዋልባቸዋል:: ይህ ደግሞ ትክክል አይደለም::

ልጆች ድሮ፡-

ክፈት በለው በሩን

የጌታየን፤

ክፈት በለው ተነሳ

ያንን አንበሳ--- እያሉ በመጨፈር በአቀንቃኙ መሪነት ወደ ሚጨፍሩበት ቤት ያመራሉ፡፡ ከዚያም

ዝና ጠይቆ የመጣ እንግዳ

እራቱ ሙክት ምሳው ፍሪዳ------ እያለ አቀንቃኙ ሲያዜም ተቀባዮችም ይህንን ይደግማሉ፡፡ አያይዘውም

ሆያ ሆዬ፣

ወይ የኔ ጌታ ዋርካ ነህ ዋርካ

ቢጠለሉብህ የማታስነካ--- ሲል አቀንቃኙ፣ ተቀባዮቹም “ሆ” እያሉ አባወራውን ያሞግሳሉ፡፡ በዚያም ሳይበቃቸው ለእማወራዋም እንዲህ ሲሉ ይገጥሙላታል፡፡

የኔማ እመቤት መጣንልሽ

የቤት ባልትና ልናይልሽ፡፡

የኔማ እመቤት ብትሰራ ዶሮ

ሽታው ይጣራል ገመገም ዞሮ---እያሉ ወይዘሮዋን በሙያዋና በባልትናዋ ያወድሷታል፡፡ ይህንን ሁሉ ብለው የዳቦ ስጦታው የዘገየ ከሆነ የሚሉት ነገር አይጠፋቸውም፡፡

ለምሳሌ፡-

አንዱን አምጭው አታማርጭው

ወደ ጓዳ አታሩጭው፤ ይላሉ። ከዚያ የልጆቹ መምጣት የምስራች ማብሰር ሆኖ ስለሚቆጠር ባለቤቱ በደስታ ይቀበላቸዋል። መርቆ ሙልሙል ዳቦ ሰጥቶም ይሸኛቸዋል። ወጣቶችም በተራቸው እንዲህ እያሉ ይመርቋቸዋል።

ክበር በስንዴ ክበር በጤፍ ምቀኛህ ይርገፍ---እያሉ ይመርቋቸዋል። ይህ ሁሉ በከተማውም በገጠሩም ቀደም ሲል የነበረ የቡሄ አከባበር ነው። አሁንስ ከተባለ ገጠሩ ላይ ብዙም ለውጥ አይታይም፤ የቃል ግጥሙ ልዩነት የመጣው ወደ ከተማው ሲገባ ነው። ለአብነት በአዲስ አበባ ከተማ የሚደረደሩ ቃላዊ ግጥሞችን ስንመለከት፡-

አስዮ ቤሌማ ሆሆ

አስዮ ቤሌማ የቤሌማ እናት

ሆሆ አስር …ፎቅ አላት…በማለት ጉዞ ወደ ሚጨፍሩበት ቤት ያደርጋሉ። ከዚያ እንደደረሱም፡-

መጠለሉንስ ተጠልያለሁ ያችን ስሙኒ የት አገኛለሁ። እያሉ ያዜማሉ። ቀጥለው ደግሞ ወደሙገሳው ይገባሉ።

እዚያ ማዶ አንድ ሻሽ
እዚህ ማዶ አንድ ሻሽ
የኔማ እገሌ ወርቅ ለባሽ---
እዚያ ማዶ አንድ ጀሪካ

የኔማ ጋሽዬ ሊሄድ ነው አሜሪካ--- በማለት ስደትንና ውጭ ናፋቂነትን የሚያበረታታ ይዘት ያለው ግጥም ይደረድራሉ፡፡ ይህ ደግሞ ጥሩ መልዕክት ስለሌለው መስተካከል ይኖርበታል፡፡

- ❖ ተማሪዎች እስካሁን ካነበባችሁት ሀሳብ በመነሳት ስለ ቡሄ በዓል አከባበር ምን ተረዳችሁ?
- ❖ በቀሪው የምንባቡ ክፍልስ ስለ ቡሄ ምን የሚነሳ ይመስላችኋል?

የሁለቱን ዘመናት ግጥሞች በዋናነት አንድ የሚያደርጋቸው የሚባሉበት አውድ ሲሆን የሚከወኑበት ጊዜና ቦታም ተመሳሳይ ነው፡፡ ጭፈራውን የሚያከናውኑት ልጆች የዕድሜ ሁኔታም ቢሆን ተመሳሳይነት አለው፡፡ ምንም እንኳ የሰንጎ መገን እና የወል ቤት ቅርፅ ያላቸው አንዳንድ ስንኞች ቢኖሩም በሐረግ ያላቸው የቀለም ምጣኔ ተመሳሳይነትም አንድ ያደርጋቸዋል፡፡ በየዘመናቱ የተጠቀሱ ግጥሞች በቃላት አጠቃቀምና በግጥም አፈጣጠር ደግሞ ልዩነት አላቸው፡፡ በአንደኛው ዘመን የሌሉ የቃላት አጠቃቀሞች በሌላኛው ዘመን ላይ ይስተዋላሉ፡፡ በተለይም በቀደምት የቡሄ በሉ ግጥሞች ውስጥ ያሉ ቃላት በአሁኑ ዘመን ላይ አይታዩም፡፡ ከእነዚህም ውስጥ አጋፋሪ፣ ጥጃ፣ ገመገም፣ የንብ እንጀራ፣ የሸረሪት ድር የሚሉት ቃላት በአሁን ዘመን ላይ ካሉት ግጥሞች ውስጥ እምብዛም አይታዩም፡፡ የዘመናት ልዩነት የቡሄ ቃላዊ ግጥሞችን ለውጥ ማምጣቱ ተፈጥሯዊ ቢሆንም ባህል፣ ወግና ማንነትን ባለቀቀ መልኩ ቢሆን የተሻለ ነው፡፡

(በጽጌረዳ ጫንያለው፣ ነሃሴ 12/2011፣ አዲስ ዘመን ለዚህ የክፍል ደረጃ ተሻሽሎ የቀረበ)

አንብቦ መረዳት

ተግባር አንድ፡-

የሚከተሉትን ጥያቄዎች በምንባቡ መሰረት ትክክል ከሆኑ «እውነት» ስህተት ከሆኑ ደግሞ «ሐሰት» በማለት መልሱ፡፡

፩. ከይዘት በስተቀር ወግና ማንነትን ባለቀቀ መልኩ በዘመናት ልዩነት በቡሄ ቃላዊ ግጥሞች የቃላት አጠቃቀም ላይ ለውጥ ቢታይ ችግር የለውም፡፡

፪. የቡሄ በዓል ልጆች እየዞሩ በመጨፈር የሚያከብሩት ነው፡፡

፫. በቀድሞም ሆነ በአሁኑ ጊዜ በቡሄ ወቅት የሚደረደሩ ቃላዊ ግጥሞች ይዘታቸው (የሚያስተላልፉት መልዕክት) ተመሳሳይ ነው፡፡

፬. በየዘመናቱ የተጠቀሱ የቡሄ ቃላዊ ግጥሞች የቃላት አጠቃቀምና የግጥም አፈጣጠር ልዩነት አላቸው፡፡

፭. በቡሄ ጊዜ የሚደረደሩ ቃላዊ ግጥሞች በሐረግ ያላቸው የቀለም ምጣኔ ሁል ጊዜም ተመሳሳይ ነው፡፡

ተግባር ሁለት፡-

ለሚከተሉት ጥያቄዎች ከተሰጡት አማራጮች መካከል በምንባቡ መሰረት ተስማሚውን መልስ ምረጡ፡፡

፩. ቡሄ የሚለውን በዓል ከበዓላት አኳያ በየትኛው እንመድበዋለን

ሀ.ከህዝባዊ ለ.ከባህላዊ ሐ.ከድል መ.መልስ አልተሰጠም

፪. የቡሄ በዓል ሲከበር ከሚከናወኑ ተግባራት ውስጥ የማይካተተው የቱ ነው?

ሀ. ጅራፍ ማጮህ ለ. ችቦ ማብራት

ሐ. ሙልሙል ዳቦ ማዘጋጀት መ. የአዛውንቶች ጭፈራ

፫. በቡሄ ጊዜ በሚደረደሩ ቃላዊ ግጥሞች ላይ በአብዛኛው ልዩነት እየታየ ያለው የት ነው?

ሀ. በገጠር ለ. በከተማ

ሐ. በትምህርት ቤት መ. በቀበሌ

ተግባር ሦስት

ቀጥሎ የቀረቡትን ጥያቄዎች እንዳጠያየቃቸው መልስ ስጡ፡፡

1. በምንባቡ አንቀፅ ሁለት ላይ ቡሄ «ቀዳሚ የበዓላት መነሻ» ተብሎ የተገለፀው ለምንድን ነው?
2. የኔማ እመቤት ብትሰራ ዶሮ

   ሽታው ይጣራል ገመገም ዞሮ ሲል ምን ለማለት ተፈልጎ ነው?
3. በሁለቱ ትውልድ መካከል ያለው የባህል ውርርስ ላይ ልዩነት እንዲፈጠር ያደረገው ነገር ምንድ ነው?

ተግባር አራት

ማስታወሻ፡- ቅኔና የቅኔ አፈታት ዘዴዎች

ቅኔ አዕምሮ እንዲቀለጥፍ፣ ጥልቅ የሆነ የማሰብ ችሎታ እንዲኖርና ነገሮችን በቀላሉ የመረዳት ችሎታን ለማዳበር የሚረዳ ጥበብ ነው፡፡ በተጨማሪም የሰው ልጅ ደስታውን ፣ሐዘኑን፣ ቁጭቱን ድጋፍ ተቃውሞውን ለመግለጽ ቅኔ ይቀኛል፡፡ በርካታ የቅኔ አይነቶች አሉ፡፡ የትኛውንም አይነት የቅኔ ዓይነት አዳምጠን ወርቁን (ሚስጥራዊ ፍቺውን) ለመረዳት ከሚያግዙ የአፈታት ዘዴዎች መካከል ጥቂቶቹ የሚከተሉት ናቸው፡፡ ታሪክን ጠንቅቆ ማወቅ፣ ቃላትን ሁለት ቦታ በመክፈል፣ ቃልን በማጥበቅና በማላላት፣ ቃልን ከቃል በማጣመር፣ ከቃል ውሰጥ ምዕላዶችን በማውጣት ፣ አንድ ቃል ከአንድ በላይ ፍቺ እንዳለው በመመርመር ወዘተ. የአንድን ቅኔ ሚስጥር ለመረዳት የሚያግዙ ዘዴዎች ናቸው፡፡

መምህራችሁ በሚሰጣችሁ መመሪያ መሰረት ከላይ በተገለጹት የቅኔ አፈታት ዓይነቶች ሊፈቱ የሚችሉ ስድስት ቅኔዎቸን ቤተሰቦቻችሁን በመጠየቅ ይዛችሁ በመምጣት ለመምህራችሁ አሳዩ፡፡

ክፍል አራት፡- ጽሕፈት

ድርሰት

- ✓ በአንድ ርዕሰ ጉዳይ ዙሪያ የሚያጠነጥኑ አንቀፆችን የያዘ የስነፅሁፍ ክፍል ነው፡፡
- ✓ የተለመዱ የድርሰት አይነቶች አራት ናቸው፡፡ እነሱም፡- ተራኪ ድርሰት፣ ስዕላዊ ድርሰት፣ አመዛዛኝ ወይም አከራካሪ ድርሰትና ገላጭ ወይም አስረጂ ድርሰት ናቸው፡፡ ከነዚህ የድርሰት አይነቶች በዋናነት የምናየው አመዛዛኝ ወይም አከራካሪ ድርሰትን ይሆናል፡፡

አከራካሪ ድርሰት፡- ሁለት ወይም ከዚያ በላይ የሆኑ ተቃራኒ ሀሳቦችን በማመዛዘን የትኛው እንደሚሻል የሚያሳይ የድርሰት አይነት ነው፡፡

ለምሳሌ፡-አንድ ደራሲ በአንድ መድሃኒት ቀማሚ ይመሰላል፡ ምክንያቱም መድሃኒት ቀማሚ ሳይማርና ልምድ ሳይኖረው መድኃኒት ቀማሚ እሆናለሁ ቢል ተቀባይነት እንደማይኖረው ሁሉ ደራሲም አንድ ጽሁፍ ከማዘጋጀቱ በፊት የፅሁፉን ስርዓት ጠንቅቆ ማጥናት ይጠበቅበታልና፡፡

ተግባር፡-

«ቅርሶችን የመጠበቅ ሀላፊነት የመንግስት ብቻ ወይስ የእያንዳንዱ ግለሰብ? በሚል ርዕስ ባለ ሶስት አንቀፅ ድርሰት ፅፋችሁ ለክፍል ጓደኞቻችሁ አቅርቡላቸው፡፡

ክፍል አምስት፡- ቃላት

አውዳዊ ፍች

ተግባር አንድ፡-

ከዚህ በታች ያሉትን ቃላት በምንባቡ መሰረት አውዳዊ ፍቻ ጻፍ።

ሀ. ጓዳ	ሠ. ዝና
ለ. እማወራ	ረ. መጠለል
ሐ. አባወራ	ሰ ባልትና
መ. ማበርከት	ሸ. ሙልሙል

ተግባር ሁለት፡-

በ «ሀ» አምድ ለተሰጡት ቃላት ተመሳሳያቸውን በ«ለ» አምድ ካሉት በመምረጥ አዛምዱ።

«ሀ»	«ለ»
፩. ወገግታ	ሀ. ቦታ፣ ሁኔታ
፪. ቀዳሚ	ለ. ሀያአምስት ሳንቲም
፫. መገለጥ	ሐ. ለምሳሌ
፬. አውራጅ	መ. መታየት
፭. ማብሰር	ሠ. አቀንቃኝ
፮. ስሙኒ	ረ. መጀመሪያ
፯. አውድ	ሰ. ፀዳል
፰. ለአብነት	ሸ. መንገር
	ቀ. ንዑሳን

ክፍል ስድስት፡- ሰዋስው

ጊዜ

አንድ ድርጊት መቼ እንደተፈጸመ ወይም መቼ እንደሚፈጸም የሚገልጽ የግስ ባህሪይ ሲሆን በሶስት ይከፈላል።

እነሱም፡-

፩. የአሁን ጊዜ

፪. የኃላፊ ጊዜ

፫. የትንቢት ጊዜ ናቸው፡፡ ከነዚህ ሶስት የግስ አይነቶች ውስጥ የአሁን ጊዜ ግስን በዚህ ርዕስ እናያለን፡፡

የአሁን ጊዜ፡- በአሁን ጊዜ የሚፈጸም ወይም በመፈጸም ላይ ያለ ድርጊትን ወይም ሁነትን የሚገልጽ የጊዜ አይነት ነው፡፡ አሁን የሚባለው አንድ ሰው ስለ አንድ ድርጊት ወይም ሁነት ንግግር በሚያደርግበት ጊዜ ስለሆነ ነው፡፡ የአሁን ጊዜ ግሶች ‹‹እየ-›› የሚል ምእላድ ሊያስቀድሙና ‹‹ነው›› የሚል ረዳት ግስ ሊያስከትሉ ይችላሉ፡፡

ምሳሌ፡- ፋጡማ ምሳዋን እየበላች ነው፡፡

ሀጎስ ቡና እየጠጣ ነው፡፡

ተግባር አንድ፡-

የሚከተሉትን ጥያቄዎች አንብባችሁ የአሁን ጊዜ የሚያመላክት ግስ የያዙ ዓረፍተነገሮችን ፊደል ክበቡ፡፡

ሀ. አልማዝ የተሰጣትን የቤት ስራ እየሰራች ነው፡፡

ለ. ግርማ ከአዳማ እየመጣ ነበር፡፡

ሐ. ት/ቤታችን አስረኛ ዓመቱን ዘንድሮ እያከበረ ነው፡፡

መ. የወንድሜ ልጅ ቡሌ ሆራ ዩንቨርሲቲ እየተማረች ነው፡፡

ሠ. መሃመድ በሚቀጥለው ዓመት ይመረቃል፡፡

ተግባር ሁለት፡-

የአሁን ጊዜ ግሶችን በመጠቀም አምስት ዓረፍተ ነገሮችን ስሩ፡፡

ማጠቃለያ

በዚህ ምዕራፍ የተለመዱ የድርሰት አይነቶች ተራኪ ድርሰት፣ስዕላዊ ድርሰት፣ አከራካሪ ድርሰት እና ገላጭ ድርሰት እንደሆኑናአከራካሪ ድርሰት የሚባለው ሁለትና ከዚያ በላይ የሆኑ ተቃራኒሀሳቦችን በማመዛዘን የትኛው እንደሚሻል የምናሳይበት የድርሰትአይነት እንደሆነ ተገንዝበናል፡፡

በመጨረሻም የአሁን ጊዜ፣ የሀላፊ ጊዜ እና የትንቢት ጊዜግሶች እንዳሉና የአሁን ጊዜ ግሶች በአሁን ጊዜ የሚፈፀምወይም በመፈፀም ላይ ያለን ድርጊት የሚገልፁ መሆናቸውንአይተናል፡፡

የክለሳ ጥያቄ

ተግባር፡-

ከሚከተሉት ዓረፍተ ነገሮች ውስጥ የአሁን ጊዜ ግስ የያዙ ዓረፍተ ነገሮችን ፊደል በመክበብ አመልክቱ፡፡

ሀ. መቅደላዊት ወደትምህርት ቤት እየመጣች ነው፡፡

ለ. ማህደርን ትናንትና መርካቶ አየኋት፡፡

ሐ. አባይ በኢትዮጵያውያን የተባበረ ክንድ እየተገደበ ነው፡፡

መ. በረከት ፒያሳ እሄዳለሁ ብሎኝ ነበር፡፡

ሠ. ቃለአብ የቤት ስራውን እየሰራ ነው፡፡

ረ. ዳዊት በሚቀጥለው ሳምንት ከአሜሪካ ወደ አዲስ አበባ ይመለሳል፡

ሰ. ወደፊት በሥነምግባር የታነፀ፣ በእውቀት የጎለበተ ጥሩ መምህር መሆን እፈልጋለሁ፡፡

ምዕራፍ ሶስት

ሰብዓዊ እሴቶች

ከዚህ ትምህርት የሚጠበቁ ውጤቶች፣ ይህንን ምዕራፍ ተምራችሁ ከጨረሳችሁ በኋላ፡-

- አዳምጣችሁ የጽሁፉን መልእክት ትመዝናላችሁ፤
- ስለ ሰብዓዊ እሴት ምንነት ታብራራላችሁ፤
- ከሌሎች ጋር ምልልስ ታደርጋላችሁ፤
- በሰብዓዊ እሴት ውስጥ የሚካተቱ ነገሮችን ትዘረዝራላችሁ፤
- የቀረበላችሁን ጽሁፍ በመመዘን የተገነዘባችሁትን በአራት አንቀጽ ትጽፋላችሁ

ክፍል አንድ፡- ማዳመጥ

ዶክተር ካትሪን ሀምሊን

ቅድመ ማዳመጥ

- ተማሪዎች “በጎነት ለራስ ነው” የሚባለው ለምን ይመስላችኋል?
- በሀገራችን በበጎ አድራጎት ስራ ላይ የተሰማሩ ግለሰቦችን ወይም ድርጅቶችን ስም ጥቀሱ፡፡
- ዶክተር ካትሪን ሀምሊንን ከፌስቱላ በሽታ ጋር የሚያገናኛቸው ምን ይመስላችኋል?
- ከዚህ በታች የቀረበውን ስዕል አይታችሁ የተረዳችሁትን ግለፁ፡፡

አዳምጦ መረዳት

ተግባር፡-

የሚከተሉትን ጥያቄዎች ባዳመጣችሁት ምንባብ መሰረት በጽሁፍ መልሱ፡፡

፩. የምንባቡ አጠቃላይ ሀሳብ ምንድን ነው?

፬. ዶክተር ካትሪን ሀምሊን የየትሀገር ተወላጅ ናቸው?

፭. በምንባቡ ውስጥ በጎ ስራቸው የተዳሰሰላቸው ዶክተር የምን ሙያ ባለቤት ናቸው?

፮. ባለታሪኳ ኢትዮጵያ ውስጥ እንዲቆዩ ያስገደዳቸው ምክንያት ምንድን ነው?

፯. ምዶክተር ካትሪን ሀምሊን የመጀመሪያውን የፌስቱላ ሆስፒታልያ ያሠሩት የት ነው?

፰. ዶክተር ካትሪን ሀምሊን ሴቶችን በህክምና ከመርዳት ባለፈ ምን ምን ጉዳዮች ያከናውኑ ነበር?

፱. የዶክተሯ አስተዋፅኦ በዋጋ የሚተመን ይመስላችኋል? እንዴት?

፲. የበጎ ስራ ባለቤት ለሆኑት ዶክተር ሀምሊን ከተበረከቱላቸው ሽልማቶች መካከል ቢያንስ ሶስቱን ዘርዝሩ፡፡

ክፍል ሁለት፡- መናገር

ጭውውት

ጭውውት ሁለት ወይም ከዚያ በላይ የሆኑ ሰዎች እርስ በዕርስ የሚያካሂዱት ምልልስ ነው፡፡ በጭውውት ወቅት አንዱ ከሌላው የችግርን መፍቻ ሀሳብ ያገኝበታል፣ ልምድም ይጋራበታል፡፡ በጭውውት ጊዜ የእርስ በዕርስ መደማመጥና መከባበር እንደተጠበቀ ሆኖ ቀልዶችን ጣል ጣል እያደረጉ ዘና ማለት የተለመደ ነው፡፡

ተግባር አንድ፡-

አራት አራት ሆናችሁ በመቧደን ከዚህ በታች የቀረበላችሁን ጭውውት በተግባር ለክፍል ጓደኞቻችሁ አቅርቡ፡፡

(እናት ወ/ሮ ትዕግስት እርጅና የተጫጫናቸው ከመሆናቸውም በላይ፣ አብዛኛዎቹ ጥርሶቻቸው ወልቀው ከቀሩት ጥቂት ጥርሶች መካከል የመንጋጋ ጥርሳቸውን አሟቸዋል፡፡ ዛሬ ደግሞ የሆስፒታል ቀጠሮ አላቸው፡፡ ልጃቸው ይበልጣል ባለቤቱን አመለወርቅን ወደ እናቱ ቤት ልኮ ሀኪም ቤት የሚወስዳቸውን መኪና ለማፈላለግ ወደኋላ ቀርቷል፡፡ አመለወርቅ አማቷ ቤት በደረሰች ጊዜ ወ/ሮ ትዕግስት ፊት ለፊት ተቀምጠው

ከጎረቤታቸው ከአቶ ጥበቡ ጋር እየተጫወቱ ነበር፡፡)

አመለወርቅ፡- “ሰላም ለዚህ ቤት! እንደምን አደራችሁ!”

አቶ ጥበቡ፡- “ፈጣሪ ይመስገን እንዴት ሰነበትሽ?”

አመለወርቅ፡- “እማማ! እንዴት ነዎት ዛሬ?” አለች ከአቶ ዳንኤል ጋር እጅ ከተለዋወጠች በኋላ ወደ አማቷ ጠጋ ብላ፡፡

ወ/ሮ ትዕግስት፡- “በጎ ነኝ ልጄ! መቼም ከትናንትናው ዛሬ መለስ ብሎልኛል” ካሉ በኋላ ወዲያውኑ “ይበልጣልን የት ጥለሽው መጣሽ?” ብለው ጠየቋት፡፡

አመለወርቅ፡- ከቤት አብረን ወጣንና “አንቺ ቀድመሽ እማማን አዘጋጃት እኔ መኪና አፈላልጌ ልምጣ” ብሎኝ ነው የተለያየነው፤ “አሁን ይመጣል”፡፡ ካለች በኋላ፣ ፊታቸውን የተሸፋፈኑበትን ነጠላ ገልጣ ለማየት እየሞከረች፣ “ኧረ ተመስገን ነው፤ ዛሬማ እብጠቱንም ቀንሷል እኮ!“ አለች፡፡

ወ/ሮ ትዕግስት፡- “እኔማ መቼም ሲይዘኝ ‘ኑሮ ኑሮ ከመሬት፣ ዞሮ ዞሮ ከቤት’ ነውና መሞቴ ካልቀረ ለምን እድሜ ሰጥተህ ታሰቃየኛለህ? እያልኩ፣ ፈጣሪየን አማረርኩት፡፡ የሱ ቸርነት አያልቅም፤ አሁን ደግሞ ተንፈስ አደረገኝ፡፡”

አቶ ጥበቡ፡- “አይ እሜቴ! ለምን ሆደ ባሻ ይሆናሉ? በትንሽ በትልቁ ፈጣሪን ማማረር የለብዎትም ‘እግዜር በትር

ሲቆርጥ ቆላ አይወርድም’ ሲባል አልሰሙም?”

ወ/ሮ ትዕግስት፡- “አይ ዳንዬ! በጊዜ በሰበሰበኝ ምንኛ ደግ ነበር? አየህ! የሰጠኝን በሽታ ሁሉ ሆዴን አስፍቼ ችየው ነበር፡፡ አሁን ግን የማልችለውን እየሰጠኝ ነው፡፡ ‘ልጅ ከጠረው ጥርስ የጠረው’ ይባላል እኮ!” እንዳሉ ይበልጣል ወደ ቤት ይገባል፡፡

አቶ ይበልጣል፡- “እንዴት አደራችሁ? ምነው ፍርዬ፣ እማማን አላዘጋጀሻትም እንዴ!?” ካለ በኋላ፣ መለስ ብሎ “እማማ! ተሽሎሽ አደረ?” አላቸው፡፡

ወ/ሮ ትዕግስት፡- “በጎ ነኝ ልጄ! ምንም አልል፡፡ ና እንግዲህ መኪናውን ካመጣህ ደገፍ አድርገኝና እንሂድ፡፡”

አቶ ይበልጣል፡- “እሺ! አይዞሽ እማማ ትድኛለሽ” እያለ ደግፎ ያነሳቸዋል፡፡ “አይዝዎት! አይዝዎት! ይድናሉ” እያሉ አቶ ዳንኤልና ፍሬህይወትም እየደገፏቸው ይወጣሉ፡፡

ተግባር ሁለት፡-

ጥንድ ጥንድ በመሆን ከዚህ በታች በቀረበላችሁ ርዕሰ ጉዳይ ላይ ውይይት አድርጉ፡፡

- ሰዎችን ማክበር ማለት ምን ማለት ነው?
- በሰብአዊ እሴት ውስጥ የሚካተቱትን ነገሮች ዘርዝሩ፡፡
- በአካባቢያችሁ የበጎ ፍቃድ አገልግሎት የሚሰጡ ድርጅቶችንና ግለሰቦችን በመዘርዘር የሚያከናውኑትን ተግባር አስረዱ፡፡

- ከሁለት አንዳችሁ ከላይ በተወያያችሁባቸው ርዕሰ ጉዳዮች ላይ መረጃ ሰጪ ንግግር አድርጉ።

ክፍል ሶስት፡- ንባብ

ጉርብትና

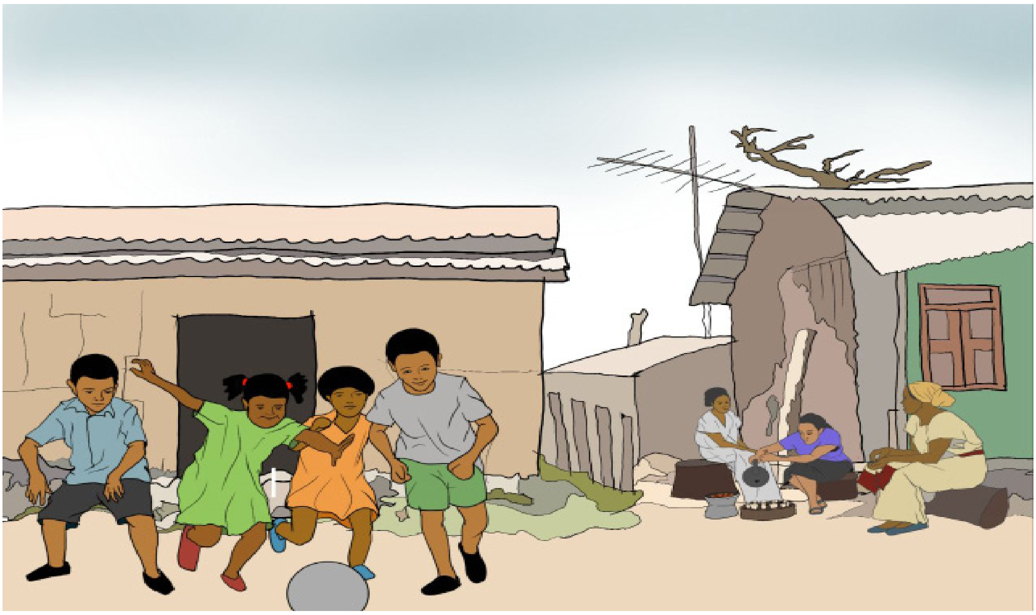

ቅድመ ምንባብ ጥያቄዎች

፩. ሰዎች ከጎረቤቶቻቸው ጋር ምን ዓይነት ግንኙነት ሊኖራቸው ይገባል ብላችሁ ታስባላችሁ?
፪. ‹‹ከሩቅ ዘመድ የቅርብ ጎረቤት›› የሚለው ምሳሌያዊ አነጋገር ምንን የሚያበረታታ ይመስላችኋል?
፫. «ጉርብትና» የሚለውን ምንባብ ርዕሱንና ስዕሉን በመመልከት ይዘቱን ገምቱ?

ጉርብትና

በአጓጉል ጨዋታዎች ላይ መሆናችንን የሚያስጠነቅቀን ዞርበሉ፣ ልብ አድርጉ፣ አንተ ስድ፣ አንተ ወሽካታ የሚል የለመድነው የዘይነባ ሰኢድ ድምጽ ነው። ጉፍታዋን ተከናንባ፤ እህል ከእንክርዳድ እየለየች፤

አይኖቿን ወደምንጫወትበት እየሰደደች፤ ዋልጌነታችንን በተግሳጽ ትከረክማለች፡፡ የዘይነባን ‹‹አን›› ትርጉም ግን ጥቂት ከታገለችኝ በኋላ ደረስኩባት ለካ ዘይነባ ‹‹ወሎዬ›› ናት፡፡ በተወለደችበት ቀዬ አንተ ባለጌ ለማለት ‹‹ተ›› ፊደል የስሜታቸውን ድምጽ ትሰብር ስለነበር ‹‹ተ›› ን እየገደፉ ‹‹አን ሌባ›› ማለትን ቀጠሉበት የሚል የራሴ ድምዳሜ ላይ ደረስኩ፡፡

ምነው እሜቴ! ትለኛለች ከት/ቤት ስመጣ ከቤታችን ምሳ ባለመድረሱ ከሷቤት ሂጄ ወጥ ለማስጨመር አንከርፍፌ የያዝኩትን ደረቅ እንጀራ ወደ ሰሃኑ እያስጠጋችና እንደ ባለ መብት ከፊቷ የተገተርኩትን እኔን እያየች፡፡ ድንች በስጋን ሳድግ ወይ ሳገባ የዘወትር ቀለቤ አደርገዋለሁ የሚል ምኞት ያደረብኝ ብርሃኔ ያለስስት እንጀራዬ ላይ ደፍታበት የጣቶቼ ግማሽ እና የከንፈሬን ክፈፍ በወዝ ያራሰችበት ቀን የእርካታዬ መጠን ወደፊት ድንች በስጋ ከእቅዴ ውስጥ እንዲገባ አስገደደው፡፡ ይህ ለአንድ አጋጣሚ የተሰራ ደግነት ሳይሆን ባስፈለገኝ ጊዜ ሁሉ የብርሃኔ ቤት ቤቴ ነው፡፡

ፋጡማ መንሱር ከውቅሮ ከመጣች ከ40 ዓመት በላይ ሆኗታል፤ እጇ መድሃኒት ነው፡፡ ወላጆቻችን እኛን ሀኪም ቤት ከመውሰድ ይልቅ በእርሷ ባህላዊ የህክምና ዘዴ ተጠቅመው ከህመማችን ይገላግሉናል፡ ከሁሉ የሚገርመኝ አፍ መፍታት ላልቻለ ህጻን፣ ለጆሮ ደግፍ፣ ለቦሃ፣ ጸጉር አላበቅል ላለ ጭንቅላት የምታዛቸው መንፈሳዊ ምክርና ከእጽዋትና ከስራስር የምታዘጋጃቸው መድሀኒቶች ውጤታማነት ነው፡፡ ፋጡማ ለኔ በልዩ ስፍራ የማስቀምጣት በየምክንያቱ የምገልጻት መጽሃፈ ምሳሌዬ ናት፡፡ ምክንያቱም እሷ ሰጥታ የማትጠግብ፣ ካዘነው ጋር የምታዝን፣ ፈጣሪን መፍራት በየእለት እንቅስቃሴዋ የምትተገብር ሰው ናትና፡፡

በጥፋቶቻችን የምንገረፍባት “ዘነበች” የምትባል አለንጋ ነበራቸው ጋሽ ዘሪሁን ጉዴ፡፡ የመንደሩ ህጻናት ከወላጆቻቸው ይልቅ የሚፈሩት

እርሳቸውን ነው፡፡ ህጻናቱ የመንደሩን መተዳደሪያ ደንብ ሳያጓድሉ የመኖር ግዴታ አለባቸው፡፡ ትንሽ ቅብጠት ካሳየን ጋሽ ዘሪሁን ‹‹ፊልድ›› ሄደዋል ማለት ነው፡፡ ያም ቢሆን ጥፋታችንን ገልጠው የሚያስለጠልጡን ወላጆቻችን ነበሩ፡፡ እኛም በርሳቸው በመገረፋችን የምንቋጥረው የቂም ዶሴ አልነበረንም፡፡ የፍቅር ልምጭ እንደሆነ የልጅነት ንጹህ ልባችን መስክሮልናል ባይ ነኝ፡፡ አንዳንዴ ባንዳችን ጥፋት ሁላችንም ታጉረን የምንለጠለጥበት ምክንያት ግር ይለን ነበር፡፡ ቆይተን አጥፊው እንዳያጠፋ የኛ ተግሳጽ ያስፈልግ እንደነበር ገባን፡፡ ቸልተኝነት፣ ምናገባኝነት፣ እኔ የለሁበትም ማለት ለካ ጥፋትን መተባበር ነው አልን፡፡ በጋራ እንዳንገረፍ ጥፋትን በጋራ መከላከልን ለመድንበት፡፡ አሁን አሁን በቸልታ፣ በእኔ የለሁበትም የሚጠፉ ጥፋቶችን ሳይ በጋሽ ዘሪሁን አለንጋ ማስለጥለጥ ነበር የሚል ቁጭት ይይዘኛል፡፡

በበርበሬና ዘይት የታሸ የጤፍ እና የስንዴ ቅይጥ ዳቦ ቆሎ ጆሮ ግንዳችንን እስኪያመን ከበላን ‹‹እታተይ›› ከወልድያ አምጥታልን ነው፡፡ ክረምቱን ከእርሷ ቤት በራፍ ተቀምጠን ዳንቴል በመስራት እንሽቀዳደማለን፡፡ ሰብሰብ ብለን ስንቀመጥ እየመጠኑ መሳቅን፣ ከንፈር ገጥሞ ማላመጥን፣ ጓደኛ አለማብዛትንና ንጽህና መጠበቅን ደጋግማ በመናገሯ ይሰለቸን ነበር፡፡ በኋላ ላይ ተማረን («ረ»ትጠብቃለች) አስቴር ብለን የኮድ ስም ሰጠናት፡፡ ልክ ለምክር ስትጠራን በሹክሹክታ በሉ አስቴር ሙዚቃዋን ልትከፍትብን ነው ብለን እንሳሳቅ ነበር፡፡ እታቴ (የወርቅ ውሃ) ለኔ የክርስትና እናቴ ለልጅ ፊት የማሳየት ልምድ ባይኖራትም እንኳ በልጅነት ምኞታችን ድፍረት በካርቦን (ጉሎ) የተዘፈዘፈ ነጠላዋን ደብቀን በመልበሳችን የማገር ስባሪ መዛብን እስክትረሳው አያቴ ሰፈር ከርሜያለሁ፡፡ ኦ----ጽ-----ላ----ስ! ተባብለን የሰቀለችውን ቋንጣ ቆርጥመን አለቀልን ስንል ራርታልናለች፡፡ ሳል ሲያመኝ ኑግ፣ አጃ የምታፈላልኝ እርሷ ናት፡፡

- ተማሪዎች እስካሁን ካነበባችሁት ሀሳብ በመነሳት ጉርብትናን በተመለከተ ምን ተረዳችሁ?
- በቀሪው የምንባቡ ክፍልስ ጉርብትናን በተመለከተ ምን የሚነሳ ይመስላችኋል?

እኔ እንግዲህ የነኚህ ሰዎች ሰፈር ሰው ነኝ፡፡ ሰፈሬ ማንነቴ ነው፡፡ ይህ ማንነቴ በመንፈስም ሆነ በአካል እንዲጠረቃ ጎረቤቶቼን የሰበሰበልኝ፤ በተዋጣ ፍቅር፣ በተዋጣ ምግብ፣ በተዋጣ ምርቃትና በተዋጣ ተግሳጽ እንዳድግ የተመረጥኩ እድለኛ ሰው ነኝ፡፡ በነኚህ ሰዎች ምክንያት ህብረት፣ እኩልነትንና እኛነትን ተምሬያለሁ፡፡ ሰብዓዊነትን፣ ኢትዮጵያዊነትንና የአስተሳሰብ ልህቀትን ቀስሜበታለሁ፡፡ ለኔ የሀገር ትርጉም ከዚህ በላይም አይደለም፡፡ እኔነቴ በእያንዳንዳቸው ቋንቋ፣ በእያንዳንዳቸው ባህል፣ በእያንዳንዳቸው ሀይማኖት ተገጥግጧል፡፡

በተረፈ ከዛገ ጣሪያዎች ስር አዕላፋትን የሚገነቡ ንጹህ ልቦች እንዳሉ ምስክር ነኝ፡፡ አሳሳች ሀሳቦችን የምንመክትበት ጥሩር ላሥታጠቁን ጎረቤቶቻችን ወሰንየለሽ ክብር አለኝ፡፡ እኔና እኩዮቼ በተለያዬ የከተማና አለማት ተበትነናል፤ ነገር ግን ውላችንን እንዳንስት ወደኛ የሚወነጨፉትን አፍራሽ አመለካከቶች ለማክሰም ቃል አለን፡፡

(ምስራቅ ተረፈ፣ 2009፣ ጨው በረንዳ ለማስተማሪያነት

እንዲያገለግል ተሻሽሎ የቀረበ)

አንብቦ መረዳት

ተግባር አንድ፡-

ለሚከተሉት ጥያቄዎች ከተሰጡት አማራጮች መካከል በምንባቡ መሰረት ተስማሚውን መልስ ምረጡ፡፡

፩. በትረካው የተገለጸችው ዘይነባ ሰኢድ ‹‹አንተ›› ለማለት ‹‹አን›› የምትለው ለምንድን ነው?

ሀ. በተፈጥሮዋ ኮልታፋ ስለነበረች

ለ. ‹‹ተ›› ፊደል የስሜቷን ድምጽ ትሰብር ስለነበር

ሐ. በአማርኛ ቋንቋ መነጋገር ስለሚከብዳት

መ. መልስ አልተሰጠም

፪. በምንባቡ ውስጥ የተጠቀሰችው ፋጡማ መንሱር ምን አይነት ልዩ ችሎታ ነበራት?

ሀ. ሰውን ማስተናገድ ሐ. ድንች በስጋ ወጥ መስራት

ለ. ባህላዊ መድሃኒት መቀመም መ. ሀ እና ለ መልስ ናቸው

፫. የጋሽ ዘሪሁን ጉዴ አለንጋ ምን ተብላ ትጠራለች?

ሀ. ዘነበች ለ. አስናቀች ሐ. አበበች መ. ዘረፈች

፬. ‹‹ባንዳችን ጥፋት ሁላችንም ታጉረን የምንለጠለጥበት ምክንያት ግር ይለን ነበር›› ስትል ምን ማለቷ ነው?

ሀ. በወቅቱ ልጆችን ለማስተካከል ይሰጥ የነበረውን ፍትሀዊ ያልሆነ ቅጣት ማመልከት ነው፡፡

ለ. ‹‹ምናገባኝነት›› እና ‹‹እኔ የለሁበትም›› ማለት ጥፋት መሆኑን ማሳየቷ ነው፡፡

ሐ. ጎረቤቶቿ ልጆች እንዳይበላሹ ለማድረግ የሚጠቀሙበትን ዘዴ ማመልከቷ ነው፡፡

መ. ለ ና ሐ መልስ ናቸው

ተግባር ሁለት፡-

ከዚህ በታች ከምንባቡ ውሰጥ የወጡ አዳዲስ ቃላት ቀርበዋል፡፡ ቃላቱ በምንባቡ ውስጥ ባላቸው አገባብ መሰረት ፍቻቸውን ስጡ፡፡

ምሳሌ፡-

ዋልጌ፡- ባለጌ

ወሽካታ፡- ለፍላፊ

ሀ. ወግዱ

ለ. ትከረክማለች

ሐ. ቦኣ

መ. እየገደፉ

ሠ. አንከርፍፎ

ረ. ክፈፍ

ሰ. ኦጽላስ

ተግባር ሶስት፡-

ከዚህ በታች ከምንባቡ የወጡ ቃላት በሰንጠረዥ ቀርበዋል፡፡ ከቀረቡት ቃላት በመምረጥና ባዶ ቦታው ውስጥ በማስገባት ዓረፍተ ነገሩን አሟልታችሁ ፃፉ፡፡

ጉፍታ	ማገር	ቀዬ	የቂም ዶሴ	ዋልጌ
ፊት ማሳየት	ወሽካታ	ልህቀት	ጥሩር	የምንለጠለጥበት

፩. አዛውንቶችን የማያከብር ልጅ በማህበረሰቡ___________ ተብሎ ሊነቀፍ ይችላል፡፡

፪. ልጆች ሲያጠፉ በጎረቤቶቻቸው ቢገሰጹ__________ አይቋጥሩም፡፡

፫. የዘምዘም_____________ ሰማያዊ እና ለስላሳ ነው፡፡

፬. ብዙ ሰዎች በተለያየ ምክንያት ከኖሩበት__________ ሊሰደዱ ይችላሉ፡፡

፫. ያለ የሌለውን ነገር የሚለፈልፍ ሰው____________ ተብሎ በሰዎች ሊገሰፅ ይችላል።

፬. የአእምሮ_____________ መኖር አካባቢንና ሀገርን ያሳድጋል።

፭. ለልጅ_______________ ልጅን ማቅበጥ ነው ብለው ያስባሉ።

፮. ወታደሮቹ ወደ ጦር ሜዳ ሲሄዱ ------------ለበሱ።

ክፍል አራት፡- ጽሕፈት

ቢጋር /አስተዋጽኦ/ መንደፍ

አንድ ድርሰት ከመፃፋችን በፊት በውስጡ ሊካተተ የሚችሉ ዋና ዋና ነጥቦችን አካቶ የሚይዝ ቅርፅ ነው። በተጨማሪም የሃሳብ ቅደም ተከተልን በቅድሚያ ለመወሰንና በወጉ ለማቀናበር ያግዛል።

የቢጋር ጥቅሞች

- አላማን ግልጽ ለማድረግና ሀሳብን ከአላማ ጋር ለማዛመድ ያግዛል፤
- ድርሰቱ ከመጻፉ በፊት የሀሳቡን ቅንጅት ለማየትና ለማስተካከል ይጠቅማል፤
- መልዕክትን ለማስተላለፍ ራሱን የቻለ መሳሪያ በመሆን ያገለግላል፤
- ጽሁፍ በሚጻፍበት ጊዜ ከዋናው ሀሳብ እንዳያፈነግጥ ይረዳል።

ምሳሌ ፡- ርዕስ፡- የጎዳና ሕይወት

ርዕሱ ሰፊ ስለሆነ መጥበብ ይኖርበታል።

1. ለጎዳና ተዳዳሪነት የሚዳርጉ ምክንያቶች
   1.1 ከመጥፎ ጓደኛ ጋር መወዳጀት
   1.2 በአጉል ሱሶች "መጠመድ"

1.2.1. ከሲጋራ

1.2.2. ከጫት

1.2.3. ከአልኮል መጠጥ

ተግባር አንድ፡-

«የሰብአዊ እሴቶች ጥቅም» በሚል ርዕስ ሶስት አንቀጽ ያለው ድርሰት ለመጻፍ የሚያስችል ቢጋር አዘጋጁ፡፡

ተግባር ሁለት፡-

በተግባር አንድ ያዘጋጃችሁትን ቢጋር መሰረት አድርጋችሁ ሶስት አንቀጽ ያለው ድርሰት ጻፉ

ተግባር ሶስት፡-

ጉርብትና የሚለውን ምንባብ ካነበባችሁት በኋላ ከአካባቢያችሁ ማህበራዊ ትስስር ጋር በማነፃፀር አራት አንቀፅ ያለው ድርሰት ፃፉ፡፡

ክፍል አምስት፡- ቃላት

ድርብ ቃላት

ድርብ ቃል ሁለት የተለያየ ትርጉም ያላቸው ቃላት በአንድ ላይ ሆነው አንድ ለየት ያለ ትርጉም የሚያስገኙበት የቃላት ቅንጅት ነው፡፡ ድርብ ቃል በሰረዝ ወይም ያለሰረዝ ቃላትን በማዋሀድ ሊፃፍ ይችላል፡፡

ምሳሌ፡- ዕኩለ ሌሊት

ቤተ-መዘክር

ተግባር አንድ፡-

በሚከተለው ሰንጠረዥ ውስጥ ያሉ ድርብ ቃላትን ተጠቅማችሁ ከታች ያሉትን ዓረፍተ ነገሮች አሟልታችሁ ፃፉ፡፡

መቅረፀ-ድምፅ	ሰላማዊ ሰልፍ	አውራ-ጎዳና
ብርድ-ልብስ	ቤተ-መንግስት	ትምህርት ቤት
ብረት ምጣድ	ሽክላ-ድስት	አየር-መንገድ

፩. ኢትዮጵያውያን የህዳሴ ግድብ ግንባታ ስላረካቸው ----------------- አካሄዱ፡፡
፪. አሜሪካ ኢምባሲ ቅጥር ግቢ ውስጥ-----------------------------ይዞ መግባት አይቻልም፡፡
፫. እናቴ ዶሮ ወጥ የምትሰራበት----------------------ገዛች፡፡
፬. ሀሴት የገብስ ቆሎ ለመቁላት ከጎረቤቷ--------------------ተዋሰች፡፡
፭. ፅዱ እና ውብ የሆነው የአንድነት ፓርክ መገኛ ቦታው------------- -------------ነው፡፡
፮. ከአዲስ አበባ ወደ አዋሳ የሚወስደው--------------------------------- በመፍረሱ እየተጠገነ ነው፡፡
፯. የኢትዮጵያ---------------------------------------ሰራተኞች ስራቸውን በአግባቡ እየተወጡ ነው፡፡

ተግባር ሁለት፡-

በሚከተለው ሰንጠረዥ ውስጥ ያሉ ዉስብስብ ቃላትን ተጠቅማችሁ ከታች ያሉትን ዓረፍተ ነገሮች አሟልታችሁ ፃፉ፡፡

ይፈጥርላቸዋል	ተማሪዎቻቸው	አገልግሎታቸውን
ይገነዘቡበታል	ኑሯቸውን	ከተከታተልናቸው
መልዕክቶችን	እየጨፈጨፉ	ምጣኔሀብታዊ

፩. የአንድ ሀገር----------------እድገት በዜጎች ኑሮ ላይ ለውጥ ማምጣት ይኖርበታል፡፡
፪. ሰዎች ደኖችን--------------------የአካባቢ መራቆትን እንዲፈጠር

ያደርጋሉ፡፡

፫. ደብዳቤ ----------------------------ለማስተላለፍ ያገለግላል፡፡

፬. ሰዎች ለሰዎች መልካም ነገሮችን ሲያደርጉ የህሊና እርካታ-----፡፡

፭. በውጭ ሀገራት የሚኖሩ ኢትዮጵያውያን----------------- ለማሻሻል ሌት ተቀን በርካታ ስራዎችን ይሰራሉ፡፡

፮. አንዳንድ መስሪያ ቤቶች -----------------ለህዝብ ይፋ ያደርጋሉ፡፡

፯. መምህራን ለ-------------ሁልጊዜ አርአያ መሆን አለባቸው፡፡

፰. አረጋውያንን ትኩረት ሰጥተን ካዳመጥናቸው እና------------------ ጠቃሚ ቁምነገሮችን ያስጨብጡናል፡፡

ክፍል ስድስት፡- ሰዋስው

ቁጥር

ስሞች ተቆጣሪና ኢ-ተቆጣሪ (የማይቆጠር) ተብለው በሁለት ይከፈላሉ፡ ተቆጣሪ ስሞች ነጠላና ብዙ ተብለው እንደገና በሁለት ይከፈላሉ፡፡ ነጠላ ቁጥር የሚባሉት በቁጥር አንድ ብቻ ወይም አንድ ፍሬ ብቻ መሆኑን የሚያመለክቱ ስሞች ናቸው፡፡ ብዙ ቁጥር የሚባሉት ደግሞ ሁለትና ከዚያ በላይ የሆኑ ነገሮችን ለመግለጽ የምንጠቀምባቸው ስሞች ናቸው፡፡ ማንኛውም ስም የሆነ ቃል ተቆጣሪ ነገሮችን የሚጠቁም ከሆነ የቁጥር ምዕላድ ይባላል፡፡

ምሳሌ፡- ነጠላ	ቅጥያ ምዕላድ	ቃል (ብዙ)
ልጅ	-ኦች	ልጆች
ተማሪ	-ዎች	ተማሪዎች

«-ኦች» እና «-ዎች» ብዛትን የሚገልፁ ጥገኛ ምዕላዶች ሲሆኑ ነጠላነትን ለማመልከት ግን ምንም አይነት ምዕላድ አንጠቀምም፡ እነዚህ ምዕላዶች ምንም እንኳን ብዙ ቁጥር አመልካች ቢሆኑም በአገባብ ግን ልዩነት አላቸው፡፡ «ኦች» ን የምንጠቀመው ምዕላዱን

የሚያስጠጋው ነጻ ምዕላድ የመጨረሻ ፊደል ሳድስ ሲሆን ነው። ከሳድስ ውጭ የሆኑ ፊደላት ካሉት ግን «-ዎች» የሚለውን ጥገኛ ምዕላድ እንጠቀማለን።

ከግዕዝ ወደ አማርኛ የገቡ ስሞች የግዕዙን የብዙ ቁጥር ምዕላድ ያስከትላሉ። ግዕዝ ብዙ የቁጥር ምዕላዶች አሉት ከነዚህ አንዱ -ኣት የሚለው ምዕላድ ነው። የሚከተለውን ለአብነት ተመልከቱ።

ምሳሌ፡-	ነጠላ	ቅጥያ ምዕላድ	ቃል(ብዙ)
	ቀን	-ኣት	ቀናት

ተግበር አንድ፡

የሚከተሉትን ስሞች «-ኣት» የሚለውን ምዕላድ በመጨመር ወደ ብዙ ቁጥር ለውጡ።

ተራ ቁጥር		ነጠላ	ብዙ
፩		ዓመት	
፪		ዲያቆን	
፫		ወር	
፬		ካህን	
፭		ቃል	

ተግባር ሁለት፡- የሚከተሉትን ምሳሌዎች መነሻ በማድረግ ከታች የተደረደሩትን ነጠላ እና ብዙ ቁጥር አመልካች ስሞች ተጠቅማችሁ ዓረፍተነገር ስሩ።

ምሳሌ፡- ልጅ-ነጠላ

-የሁሴን ልጅ በስነ ምግባር የታነፀ ነው።

ልጆች-ልጅ-ኦች

-የኛ ሰፈር ልጆች በትምህርታቸው ጎበዞች ናቸው።

ሀ. ሴት	ለ. ላም	ሐ. ተማሪ	መ. መምህር
ሴቶች	ላሞች	ተማሪዎች	መምህራን

ማጠቃለያ

በዚህ ምዕራፍ ጭውውት ሁለት ወይም ከዚያ በላይ የሆኑ ሰዎች እርስ በዕርስ የሚያካሂዱት ምልልስ መሆኑን አይተናል፡ በተጨማሪም ቢጋር አንድ ድርሰት ከመፃፋችን በፊት በውስጡ ሊካተተ የሚችሉ ዋና ዋና ነጥቦችን አካቶ የሚይዝ ቅርፅ እንደሆነ ተመልክተናል፡፡

የተለያየ ትርጉም ያላቸው ቃላት በአንድ ላይ ሆነው አንድ ለየት ያለ ትርጉም የሚያስገኙበት የቃላት ቅንጅት ድርብ ቃል እንደሚባል አይተናል፡፡ በመጨረሻም በቁጥር አንድ ብቻ ወይም አንድ ፍሬ ብቻ መሆኑን የሚያመለክቱ ስሞች ነጠላ ቁጥር ሲባሉ፤ ሁለትና ከዚያ በላይ የሆኑ ነገሮችን ለመግለፅ የምንጠቀምባቸው ስሞች ብዙ ቁጥር እንደሚባሉ ተመልክተናል፡፡

የክለሳ ጥያቄዎች

ተግባር፡-

የሚከተሉትን ጥያቄዎች በትኩረት በማንበብ ትክክለኛውን መልስ በክፍት ቦታዎች ላይ አስቀምጡ፡፡

፩. ሁለትና ከዚያ በላይ በሆኑ ስሞች መካከል የሚካሄድ ኢ-መደበኛ ውይይት---------------------------ይባላል፡፡

፪. የተለያየ ትርጉም ያላቸው ቃላት በአንድ ላይ በመጣመር ለየት ያለ ትርጉም የሚያስገኙበት የቃላት ቅንጅት----------------ይባላል፡፡

፫. ተቆጣሪ ስሞች------------------እና--------------------ተብለው በሁለት ይከፈላሉ፡፡

፬. -------------------------- ስሞች በቁጥር አንድ ብቻ ወይም አንድ ፍሬ ብቻ መሆኑን የሚያመለክቱ ናቸው፡፡

፳. አንድ ድርሰት ለመፃፍ እንደ አቅጣጫ ጠቋሚ (ኮምፓስ) የምንጠቀምበት መሳሪያ--------------------------------ይባላል፡፡

፳፩. የሚያስጠጋው ነፃ ምዕላድ የመጨረሻ ፊደል ሳድስ ሲሆን የምንጠቀመው አብዥ ቅጥያ ምዕላድ-------------------- ነው፡፡

አማርኛ

እንደ መጀመሪያ ቋንቋ

የተማሪ መጽሐፍ

፯ኛ ክፍል